

The dispute settlement mechanism between member countries of the Shanghai Organization

Received : 2023/06/01

accepted : 2023/08/16

Rezashakari afsanjani:
Ph.D. in International
Relations, Rafsanjan
Branch, Islamic Azad
University, Rafsanjan,
Iran (Corresponding
author)

Email:
reza.shokri2112@yahoo.com

Ali Ilkhanipour:
Assistant professor
of political science
and faculty member
of Shahid Bahonar
University of Kerman

Email:
ilkhanipour@uk.ac.ir

Golnaz Amjadi:
PhD student in
International
Relations, Rafsanjan
Branch, Islamic Azad
University, Rafsanjan,
Iran

Email:
amjadi.golnaz@yahoo.com

abstract

The Shanghai Pact is one of the most important security-economic blocs in the Asia-Pacific region and one of the few successful international organizations among Asian countries. A significant part of this success can be attributed to the benefit of the mentioned organization from the integrated infrastructures that its members designed and implemented step by step since its establishment. This research, using the analytical and explanatory method as much as possible, tries to provide an accurate and scientific answer to the question raised in line with the goals of the organization. Dealing with this issue requires the analytical method of documents and library data and among the factors affecting the countries that are members of the Shanghai Treaty. One of the fundamental elements of the structure of the Shanghai Treaty is the multi-part dispute resolution system in which the present article will examine the scope of the competent authority's actions in the proceedings in each of the disputes. The present article is based on the fact that the description and recognition of this part of the Shanghai legal system can be effective in implementing its dispute resolution models in other international organizations among developing countries; Organizations whose lack of proper infrastructure has made their efficient operation face many obstacles.

keywords: Shanghai agreement, dispute settlement, arbitration, legal model

مکانیسم حل و فصل اختلافات بین کشورهای عضو سازمان شانگهای

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۱

چکیده

پیمان کشورهای عضو شانگهای از مهمترین بلوک های اقتصادی امنیتی در منطقه آسیا اقیانوسیه و از معدود سازمانهای بین المللی موفق در میان کشورهای آسیایی به شمار می رود. بخش قابل توجهی از این موفقیت را می توان ناشی از بهره مندی سازمان مذکور از زیرساخت های یکپارچه ای دانست که اعضای آن از بدو تاسیس، مرحله به مرحله اقدام به طراحی و اجرای آنها کردند. این پژوهش با بهره گیری از روش تحلیلی و تا حد مقدور تبیینی سعی دارد تا به پرسش مطروحه و در راستای اهداف سازمان پاسخ دقیق و علمی ارائه کند. پرداختن به این موضوع، مستلزم روش تحلیلی اسنادی و داده های کتابخانه ای و بین عوامل موثر بر کشورهای عضو پیمان شانگهای می باشند. یکی از ارکان بنیادین ساختار پیمان شانگهای، نظام چند بخشی حل و فصل اختلافات در آن است که مقاله حاضر به بررسی حیطه اعمال مراجع صالح در روند رسیدگی در هر یک از اختلافات خواهد پرداخت. نوشتار حاضر بر آن است که توصیف و شناخت این بخش از نظام حقوقی شانگهای می تواند در پیاده سازی الگوهای حل و فصل اختلاف آن در سایر سازمانهای بین المللی موجود در میان کشورهای درحال توسعه، موثر افتد؛ سازمان هایی که نبود زیرساخت های مناسب، عملکرد کارآمد آنها را با موانع بسیاری روبرو ساخته است.

کلیدواژه ها: پیمان شانگهای، حل فصل اختلافات، داوری، مدل حقوقی

رضاشکری رفسنجانی:
دانش آموخته دکتری روابط بین الملل، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران، رفسنجان (نویسنده مسول)

Email:
reza.shokri2112@yahoo.com

علی ایلخانی پور:

استادیار علوم سیاسی، و عضو هیئت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان

Email:
ilkhanipour@uk.ac.ir

گلناز امجدی:

دانش آموخته دکتری روابط بین الملل، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران، رفسنجان

Email:
amjadi.gotnaz@yahoo.com

حل و فصل اختلافات و رسیدگی به دعاوی مفهوماً یکی از ارکان هر ترتیب و نظام حقوقی موفق و کارآمد است؛ در واقع چنانچه علیرغم وجود تعهدات دو یا چند جانبه در یک سند حقوقی اعم از قرارداد موافقتنامه و یا معاهده، نظام مشخصی برای تصمیم‌گیری در خصوص اختلافات ناشی از تفسیر و یا اجرای سند مزبور و همچنین ترتیباتی برای اجرای این تصمیمات طراحی نشده باشد، دستیابی سند به اهداف خود با موانع عدیده‌ای روبرو خواهد شد؛ به عبارت دیگر درجه حقوق و تعهدات متقابل در یک سند حقوقی و نیز اجرایی کارآمد آنها اقتضاء دارد که در صورت نقض تعهدات نظامی منسجم، بتوانند مکانیسم‌های مختلفی را برای رعایت ترتیبات منصفانه دادرسی شناسایی نموده و وضعیت را تصحیح و به حالت نخست بازگردانند؛ در نهایت اقدامات متقابل مقتضی را علیه وی به عمل آورند. ضرورت این امر به ویژه در سازمانهای بین‌المللی چشمگیر است.

بررسی سیاست خارجی کشورهای عضو شانگهای در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که به دلایل داخلی و خارجی پرشمار، رویکرد این کشورها به قدرت و امنیت و هم‌چنین مولفه‌های آن‌ها با گذشته تفاوت دارد و این کشورها تنها در پی رشد و توسعه اقتصادی یا به بیان روشن‌تر مولفه‌های اقتصادی قدرت نیستند بلکه قدرت آن‌ها در همه زمینه‌ها در حال افزایش است. یکی از عرصه‌هایی که در شرایط حاضر به شدت مورد تأکید سیاست‌گذاران این کشور است، ایفای نقش پررنگ در نهادهای بین‌المللی است. وجود همین نهادها در حوزه‌های گوناگون و مشارکت روزافزون این کشورها در آن‌هاست، که همراهی و هماهنگی این کشورها با دنیای بیرون از خود به شمار می‌آیند. یک سازمان بین‌المللی علیرغم آنکه بر مبنای مجموعه‌ای از اسناد حقوقی و غیر حقوقی اعم از سند موسس، انواع موافقت‌نامه‌ها، تصمیمات، لایحه‌ها و غیره تاسیس شده و فعالیت می‌کند، نمی‌توان صرفاً انباشته‌ای از اسناد مزبور دانست بلکه این اسناد می‌بایست در رابطه‌ای ساختارمند با یکدیگر، سازمان را به اهداف خود سوق دهند؛

یکی از مهمترین ارکان چنین ساختار حقوقی، پیش‌بینی نظامی کارآمد به منظور حل و فصل اختلافات احتمالی اعضا و در نتیجه روابط درون سازمانی خود است. نظام مذکور به شرطی کارآمد و تلقی می‌شود که تا حد امکان میان انواع اختلافات، حسب مورد سیاسی یا اقتصادی و نحوه رسیدگی به آنها تفاوت قائل شود؛ مراجع صالح رسیدگی در آن مشخص بوده و تحت ترتیبات معینی به نحو منصفانه بر اساس مقررات مربوط به اختلافات رسیدگی نماید. همچنین لازم است این امر در فرآیندی زمانبندی شده تا حد امکان تخصصی و بدون تحمیل هزینه‌های گزاف به طرفین انجام شود. روند تجدید نظرخواهی و پیش‌بینی ترتیبات مشخص برای اجرای نهایی آرا و تصمیمات متخصص نیز می‌تواند به نحو قابل توجهی کارآمدی یک نظام حل و فصل اختلافات موثر باشد. با توجه به معیارهای فوق و چنانکه در بخش‌های بعدی مقاله خواهد آمد اتحادیه کشورهای عضو پیمان همکاری‌های شانگهای را می‌توان بهره‌مند از

مجموعه یکپارچه به منظور حل و فصل اختلافات اعضا دانست. ضرورت مطالعه این نظام دقیقاً از آن جهت است چگونه می‌تواند در آینده با استفاده از الگوهای حقوقی به کار رفته در آن اقدام به پیاده سازی آنها در سازمان‌های مشابه نمود. سازمانی که جمهوری اسلامی ایران از اعضا مهم، اصلی و تاثیرگذار آن محسوب می‌شود. مطالعه نظام موجود در سازمان‌های تصمیم‌گیران و مذاکره‌کنندگان دولتی را قادر خواهد ساخت برنامه ریزی‌های لازم را در خصوص بهبود زیرساخت‌های حقوقی آن عمل آورند. مقاله حاضر نخست به بررسی جایگاه و چگونگی حل و فصل اختلافات در سازمان‌های حقوقی می‌پردازد. علی‌رغم اهمیت و جایگاه ویژه سازمان‌های در روابط تجاری با بخش بزرگی از کشورهای جهان، ادبیات حقوقی اندکی پیرامون آن به زبان فارسی موجود است، معرفی پیشینه اهداف و مشخصات کلی تجاری سازمانی‌های اختصاص یافته و مکانیسم‌های مختلف حل و فصل اختلافات در این سازمان و اسناد مرتبط آنها را بررسی می‌نماییم.

۱_ پیمان‌های و ضرورت پیش‌بینی نظام جامع حل و فصل اختلافات

سازمان همکاری‌های شانگهای که در ۲۶ آوریل ۱۹۹۶ میلادی با توافق پنج کشور روسیه، چین، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان پایه‌گذاری شد از جمله سازمان‌های اقتصادی امنیتی مهم در آسیای مرکزی به شمار می‌رود و در شهر شانگهای چین بنیان گذاشته شد. (Safuilli, ۲۰۲۰, p. ۴۱) منطقه زیر پوشش سازمان همکاری‌های شانگهای از نظر موقعیت ژئوپلتیک و ژئواستراتژیک اهمیت زیادی دارد. پیش‌بینی می‌شود که در نیمه دوم قرن بیست و یکم موقعیت اقتصادی و سیاسی آسیا در نظام بین‌الملل جایگاه ویژه‌ای پیدا کند، از این نظر می‌توان نقش سازمان همکاری‌های شانگهای را مورد توجه قرار داد.

در واقع شانگهای از جمله سازمان‌هایی به شمار می‌رود که توانسته‌اند نقش قابل توجهی در راستای افزایش تجارت درون منطقه‌ای، رشد و توسعه اقتصادی و افزایش همکاری‌های منطقه‌ای میان اعضا به عمل آورد اما بخش مهمی از ناکامی‌های شانگهای در دستیابی به اهداف خود ناشی از تضاد منافع و اختلافات سیاسی اعضا از یک سو و عدم توازن در سطوح توسعه یافتگی اقتصادی و تجاری ایشان از سوی دیگر است؛ با این حال مطالعه اعداد و موافقتنامه‌های شانگهای به وضوح نشان می‌دهد که عدم زیرساخت‌های حقوقی و بهینه و به طور خاص عدم پیش‌بینی نظامی جامع به منظور حل و فصل اختلافات میان اعضا و نیز نظارت بر اجرای تصمیمات مرتبط در شانگهای از کاستی‌های آشکار این سازمان به شمار می‌رود؛ البته این گفته به معنای آن نیست که هیچگونه روشی به منظور حل و فصل اختلافات در الگو پیش‌بینی نشده است یا فقط نام‌های اصلی شانگهای در زمینه همکاری‌های اقتصادی و تجاری هر یک به تناسب مفادی را به این امر اختصاص می‌دهد پراکندگی و اجمال عدم جمعیت و انسجام و ناقص بودن رویه‌های مذکور است که محل نقد می‌باشد این بدان معناست که در خصوص اختلافات اعضا در شانگهای و تفکیک

میان ماهیت دعاوی که ممکن است سیاسی تجاری یا ناشی از سرمایه گذاری خارجی باشد انجام نشده و اختلافات مذکور کانالیزه نمی شود مراجع واحدی صالح به رسیدگی به آنها نیستند روند رسیدگی به جزئیات تبیین نشده است سرانجام خالق آن ضمانت اجرای مشخصی برای طرف خاطی پیش بینی نشده یا معلوم نیست که تصمیمات نهایی چگونه بایستی اجرا شود. در همین راستا ابتدا به معرفی آن و سپس به بررسی مکانیسم های حل و فصل اختلاف در آن می پردازیم.

۲- روش ها و سازوکارهای غیر حقوقی حل و فصل اختلافات

۱- مذاکره

بدون تردید یکی از قدیمی ترین و مهم ترین روش های همکاری و تعاون بین المللی است. خود حقوق بین الملل از مذاکرات شکل می گیرد. به طور قطع مذاکرات رایج ترین و مهم ترین ابزار حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات هستند. در مقایسه با روش های قضایی حل و فصل مسالمت آمیز، مذاکرات دیپلماتیک مقید به قواعد شکلی صرف نیستند. در صورت بروز یک اختلاف طرفین مربوطه خودشان در مورد تمام جزئیات مذاکرات تصمیم می گیرند. علی رغم فقدان قواعد شکلی طرفهای مذاکره کننده ملزم به رعایت اصول بنیادین حقوق بین الملل به ویژه منع زور و تعهد به حل و فصل اختلافات به شیوه ای که صلح و امنیت و عدالت بین المللی به خطر نیفتد، هستند. (صلح چی، نژندی منش، ۵۱: ۱۴۰۱)

بر مبنای رویه بین المللی ویژگی های زیر را می توان برای مذاکرات بر شمرد:

۱. دولت ها یا طرف های ذریبط یک اختلاف با همدیگر کار و دیدار می کنند.
۲. طرف ها از یک هدف واقعی در اختلاف برخوردارند و این اختلاف ممکن است از حوزه های مختلف روابط بین المللی ناشی شود و واجد ویژگی قضایی باشد یا نباشد.
۳. طرف های اختلاف دارای یک هدف مشترک هستند و آن عبارت است از حل و فصل مسالمت آمیز اختلاف با روش های دیپلماتیک یا از طریق ترتیبات قضایی
۴. مذاکرات در تمام سطوح و به هر شکلی (کتبی، شفاهی، دو جانبه، چند جانبه و...) امکان پذیر می باشند.
۵. در مذاکره برنده و بازنده مطلق وجود ندارد و هر دو طرف از آن سود می برند. (همان، ۵۲)

۲-۲ تحقیق

تحقیق به عنوان یکی از ابزارهای حل و فصل اختلافات در تعدادی از معاهدات دو جانبه و چند جانبه همانند میثاق جامعه ملل، منشور ملل متحد و برخی اسناد موسس نهادهای تخصصی و دیگر سازمان های بین المللی درون نظام ملل متحد و در اسناد متفاوت به وسیله ارکان منطقه ای مورد لحاظ قرار گرفته است. (ظاهری، ۴۶: ۱۳۹۵-۴۷)

در یک اختلاف بین المللی مخصوصا یک تفاوت دیدگاه در ارتباط با وقایع، دولت های درگیر ممکن است توافق کنند که ابتدائا یک تحقیق برای بررسی وقایع موضوع اختلاف و هم چنین سایر جنبه های اختلاف

انجام دهند تا هرگونه تخطی از معاهدات مربوطه با سایر تعهدات مورد ادعای طرفین و پیشنهاد جبران مناسب و معادل را تعیین کند. هم چنین می توان زمانی که طرفین یک اختلاف با سایر روش های حل و فصل مسالمت آمیز اختلاف (داوری، سازش، توافقات منطقه ای و...) موافقت کنند و در اینجا نیاز به جمع آوری اطلاعات ضروری در رابطه با معلوم شدن یا روشن شدن حقایقی که به اختلاف منتهی شده است احساس شود، به تحقیق متوسل شود. (همان، ۴۷)

۳-۲ میانجیگری

در برخی از اختلافات میزان خصومت میان طرف ها چنان زیاد است که مذاکرات مستقیم بعید است رویکردی موثر برای حل و فصل اختلافات باشد. در این حالت مداخله طرف ثالثی لازم است که ماموریت آن "سازش ادعاهای مخالف و تسکین احساسات غضب آلود که ممکن است بین دولت های طرف اختلاف بروز پیدا کرده باشد". این نوع مداخله را میانجیگری گویند. همانگونه که ماده ۴ کنوانسیون ۱۸۹۹ لاهه اشعار می دارد، این روش می تواند به نحو فزاینده ای فیصله اختلاف را تسهیل نماید. برخی بین میانجیگری و تلاش های نیک قایل به تفکیک می شوند. (صلح چی، نژندی منش، ۷۶-۱۴۰۱: ۷۷)

۴-۲ سازش

سازش عبارت است از روشی برای حل و فصل یک اختلاف که ویژگی های تحقیق و میانجیگری را با هم تلفیق می کند. ممکن است اختلافی به شخصی یا کمیسیونی ارجاع شود که وظیفه اش عبارت است از تحلیل و تشریح مسایل موضوعی و ارائه پیشنهادهای برای فیصله اختلاف مزبور و این نظر یا تصمیم فاقد ویژگی الزام آور رای داوری یا قضایی می باشد. (همان، ۸۷)

۵-۲ داوری

داوری بین المللی یکی از روش های حقوقی حل و فصل اختلافات بین المللی است. داوری دارای سابقه ای دیرینه می باشد و در سیستم حقوقی داخلی نیز مورد استقبال قرار گرفته است و به طور گسترده از آن استفاده می شود. (همان، ۱۱۳) به طور کلی داوری بر اساس رضایت مشترک دولت های طرف یک اختلاف خاص ایجاد می شود، در جایی که طرفین کنترل قابل ملاحظه ای را در این فرایند از طریق اختیار انتصاب داوران به انتخاب خودشان اعمال می کنند. در مقابل حل و فصل قضایی بر مبنای دادگاه ها و یا محاکم بین المللی از پیش تشکیل شده می باشد که ترکیب آن ها تا این حد تحت کنترل طرفین اختلاف نیست. (ظاهری، ۹۴: ۱۳۹۵)

۶-۲ حل و فصل قضایی

دولت های طرف اختلاف می توانند برای پیدا کردن یک راه حل، اختلاف را به یک دادگاه یا محکمه بین المللی از پیش تشکیل شده ارجاع نمایند که از قضاات مستقلی تشکیل شده و وظیفه اش حل و فصل دعاوی بر اساس حقوق بین المللی و اتخاذ تصمیماتی است که برای طرفین الزام آور می باشند. عموماً این

روش با عنوان حل و فصل قضایی اختلافات معرفی شده که یکی از روش های مندرج در ماده ۳۳ منشور ملل متحد در زمینه حل و فصل اختلافات بین المللی تشکیل می دهد. (همان، ۱۱۱)

۷-۲ توسل به نهادها و ترتیبات منطقه ای

ماده ۳۳ منشور سازمان ملل متحد عنوان می کند که "توسل به نهادها یا ترتیبات منطقه ای" در میان روش های مسالمت آمیز توسط دولت های طرف یک اختلاف که ادامه آن ممکن است صلح و امنیت بین المللی را به خطر اندازد، به دنبال راه حلی برای اختلاف مزبور خواهد بود. (همان، ۱۳۵)

۳_ پیشینه و ساختار تجاری سازمانی شانگهای

تاریخچه شکل گیری سازمان شانگهای به مذاکرات مرزی چین و شوروی در اوایل دهه ۱۹۹۰ باز می گردد. در نتیجه توافقنامه هایی که طی سال های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۴ بین دو کشور منعقد شد؛ خطوط مرزی چین و روسیه را ترسیم کرد. پس از فروپاشی شوروی قرقیزستان، تاجیکستان و قزاقستان در مذاکرات مرزی بین چین و روسیه شرکت کردند و سرانجام در آوریل ۱۹۹۶ پنج کشور مذکور توافقنامه ای را تحت عنوان توافقنامه اعتماد سازی در مناطق مرزی به امضا رساندند. از این پس به نام کشورهای عضو شانگهای پنج معروف شدند. در شانگهای، ازبکستان به جمع اعضا پیوست و بدین ترتیب شانگهای پنج به سازمان همکاری شانگهای تغییر نام داد. پیوستن ازبکستان به مجمع شانگهای به طور رسمی تایید کننده این مطلب بود که روند شانگهای از چهارچوب مسائل مرزی چین و شوروی سابق خارج شده و منافع کاملاً متفاوتی ازبکستان را به پنج کشور دیگر نزدیک می کند. (رستمی و صالحی کرتویچی، ۶۹:۱۳۹۵)

تاکید چند باره سران کشورهای عضو از جمله چین به مثابه بزرگ ترین تکیه گاه و اصلی ترین حامی سازمان همکاری شانگهای بر تدوین مسیری جدید برای توسعه این سازمان (Xinhua, ۲۰۱۹, Jiayao, ۲۰۱۸)

نشان از عدم تحقق اهداف موسسان اصلی آن دارد. سازمان همکاری شانگهای هم چنین برای بیش از یک دهه در موضوع "توسعه" در بن بست قرار داشت و اعضای آن بین "گسترش جغرافیایی و تعمیق همکاری گرفتار آمده بودند. (Sayfiddinova, ۲۰۱۷, ۵۸, ۲۰۱۷) به همین دلیل نیز بین سال های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۷ به رغم افزایش اعضای ناظر و شرکای گفت و گوی سازمان همکاری شانگهای، اعضای اصلی همان شش کشور چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان بودند که در ۱۵ ژوئن سال ۲۰۰۱ تاسیس سازمان همکاری شانگهای را اعلام کرده بودند.

سازمان همکاری شانگهای که در اصل به مثابه نهادی امنیتی به منظور رفع نگرانی های سیاسی-امنیتی مشترک اعضا بنا نهاده شده بود در ادامه نیز به رغم برخی تلاش ها برای سوق دادن آن به سوی همکاری های اقتصادی و چند منظوره (Kocamaz, ۲۰۱۹, ۱۳۰) هم چنان بر محور اهداف و همکاری های سیاسی-امنیتی باقی ماند و تمایل اعضای اصلی سازمان همکاری شانگهای به همفکرهای اقتصادی و مالی

در چارچوبی دیگر (ائتلاف بریکس) دنبال شد. حتی از چشم انداز امنیتی نیز ماموریت سازمان همکاری شانگهای طی دو دهه گذشته به دلایل داخلی و خارجی به طور قابل توجهی تغییر کرده است. امروزه در حالی که امنیت مرزی به طور کامل از دستور کار این سازمان خارج نشده است، اما تا حد زیادی تحت الشعاع ترس از تروریسم منطقه ای، جرائم فراملی و نگرانی ها درباره روابط بین واشتگتن و مسکو قرار گرفته است.

۴_ مکانیسم های حل و فصل اختلافات در شانگهای

یکی از وظایف اولیه سازمان همکاری شانگهای توسعه امنیت اوراسیا برای محافظت از اعضای خود در برابر تهدیدهای امنیتی غیر دولتی و به ویژه سازمان های تروریستی از گروه های محلی در کشورهای عضو گرفته تا موجودیت های فرامنطقه ای مانند القاعده و بعد ها داعش بود. (Jackson and Lopez, ۲۰۱۷, ۳) هم راستا با این هدف، سازمان همکاری شانگهای بخشی از خلاء امنیتی ایجاد شده پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی را تا حدودی پر کرد. بدون اینکه روسیه با چین نقشی کاملا هژمونیک داشته باشند. با این حال به رغم اظهارات متعدد مبنی بر حسن نیت متقابل و حمایت از توسعه سازمان همکاری شانگهای در جهت تحقق اهداف مشترک (Huotari and Gaspers, ۲۰۱۷, ۳۴) تفاوت های قابل توجهی در درک این دو قدرت بزرگ از مسیر سیاست جهانی وجود دارد که می تواند بر چگونگی پیشرفت سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک رژیم امنیتی در سال های آینده تاثیر بگذارد. اختلاف در برداشت ها و تفاسیر یکن و مسکو از نظام بین الملل کنونی و خواسته های متفاوت آن ها از سازمان همکاری شانگهای به خودی خود برای آینده این سازمان نگران کننده نیست مگر آن که بر ماموریت ها و رویکردهای واقعی آن تاثیر بگذارد و به مثابه یک عامل واگرا عمل نماید. اختلافات دو جانبه اعضا خارج از سازمان همکاری شانگهای نیز از جمله عواملی است که علاوه بر کارایی، همگرایی و انسجام درونی این سازمان را به شدت تهدید می کند. جدی ترین و خطرناک ترین اختلاف دو جانبه در سازمان همکاری شانگهای میان هند و پاکستان بر سر کشمیر جریان دارد، منازعه ای که طی دهه های گذشته همواره مناسبات این دو کشور همسایه را زهرآگین کرده است.

علاوه بر این، توافق بر سر الحاق هند و پاکستان توازن منطقه ای کلان سازمان همکاری شانگهای را به سمت جنوب آسیا تغییر داده و پویایی چند جانبه در آسیای مرکزی را هم چنان حل نشده باقی گذاشته است که به معنای شکاف بیشتر در میزان همگرایی درونی این سازمان است. اختلافات سطح پایین تری نیز میان برخی اعضای سازمان همکاری شانگهای وجود دارد که به طور عمده شامل مناقشات مرزی، ارضی و منابع آب است.

عوامل موثر بر واگرایی سازمان همکاری شانگهای تنها به تضاد و مغایرت در برداشت ها و تفاسیر اعضا از ماموریت ها و دستور کارهای این سازمان یا اختلافات دو جانبه خارج از سازمان محدود نمی شود و مولفه

هایی هم چون تعلق اعضا به حوزه های فرهنگی ، دینی متفاوت ، برخورداری از ساختارهای حکومتی متفاوت و وابستگی و تمایل خارج سازمانی برخی اعضا را نیز در بر می گیرد. با این همه تا آن جا که به موضوع انسجام و همگرایی سازمانی مربوط میشود میزان همگرایی/واگرایی سازمان همکاری شانگهای بیش از هر چیز تحت تاثیر رقابت میان اعضای آن قرار دارد. که از یک سو به رقابت چین و روسیه بر سر تحمیل دستور کار دلخواه خود بر این سازمان باز می گردد و از سوی دیگر هم آوردی خونین هند و پاکستان در کشمیر را شامل می شود. از این چشم انداز، توسعه سازمان همکاری شانگهای به دلیل تشدید تضاد میان اهداف و خواسته های مسکو و پکن از این سازمان در شاخص تعمیق همکاری و به دلیل تشدید مواجهه نظامی میان هند و پاکستان پس از عضویتشان در این سازمان در شاخص گسترش جغرافیایی ناموفق بوده است. به عبارت دیگر نه تنها همکاری عمیق میان اعضای سازمان همکاری شانگهای طی دو دهه گذشته استحکام قابل انتظار اولیه را نیافته بلکه گسترش جغرافیایی اخیر آن بر ظرفیت و درجه واگرایی این سازمان افزوده است. سازمان همکاری شانگهای هم چنین فاقد یک سیستم مرکزی واحد بوده و ایجاد یک سیستم اتحاد از بدو تاسیس این سازمان تا به امروز هیچ گاه مورد رضایت دو عضو برتر آن قرار نگرفته است. تاکید بر همکاری به جای اتحاد در سازمان همکاری شانگهای بیشتر از سوی چین دنبال می شود. (Alden et al, ۲۰۱۷, ۳۱۳) که تعامل دو جانبه یا چند جانبه با سایر دولت ها را عملا در چارچوب سه اصل منافع متقابل، عدم مداخله و عدم اتحاد دنبال می کند. سازمان همکاری شانگهای در درجه نخست نهادی سیاسی- امنیتی است و رقابت در آن برخلاف نهادهای اقتصادی- مالی با مساله بقا و موجودیت ارضی دولت های عضو گره خورده است؛ بنابراین رقابت میان اعضای سازمان همکاری شانگهای بیش از آنکه به دستاوردهای مطلق مربوط باشد به دستاوردهای نسبی باز می گردد که نشان از اهمیت عنصر آناژشی بین المللی در همکاری های سیاسی و امنیتی میان دولت ها دارد؛ همین نکته کافی است تا با درک ماهیت متفاوت و پیامدهای حساس رقابت در سازمان همکاری شانگهای در مقایسه با نهادهای اقتصادی مالی (از جمله بریکس، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، سازمان همکاری های اقتصادی آسیا- پاسفیک و بانک سرمایه گذاری زیربنایی آسیا) به تاثیر تعیین کننده چنین رقابت هایی بر میزان انسجام میان اعضای سازمان همکاری شانگهای و سرنوشت آن پی ببریم. تشکیل و استمرار سازمان همکاری شانگهای اگر چه نشان دهنده وجود میزانی از همگرایی سیاسی میان دولت های عضو آن است اما یقینا به معنای ادغام یا اتحاد سیاسی آنها نیست و بیشتر با رویکردهای نظری (نو واقع گرا) به منطقه گرایی جدید با تاکید بر خواست سیاسی حکومت ها همخوان است تا با رویکردهای نظری لیبرال در قبال همگرایی همچون نو کارکردگرایی که همکاری بین المللی را به طور عمد و بر اساس منافع اقتصادی و دستاوردهای مطلق توجیه می کنند.

۵- اقدامات راهبردی سازمان همکاری شانگهای در زمینه حل و فصل اختلافات در سال های ۲۰۱۸-۱۹۹۶

۱. همکاری و حل و فصل مسائل مرزی (۱۹۹۶-۲۰۰۰) دعوت برای شرکت در رزمایش مشترک، ممنوعیت رزمایش در مرزهای مشترک و حمله نظامی به یکدیگر، کاهش نیروهای نظامی در مرزها، مبارزه با جرائم سازمان یافته در مناطق مرزی.

۲. همکاریهای امنیتی و اقتصادی (۲۰۰۱-۲۰۰۴) توافق نامه مبارزه با تروریسم بین المللی، افراط گرایی دینی و قاچاق مخدر و سلاح.

۳. گسترش حوزه فعالیت سازمان شانگهای (۲۰۰۵-۲۰۰۹) سرمایه گذاری در نفت و گاز ازبکستان، ایجاد بزرگراه تاجیکستان و سرمایه گذاری بر نیروگاه برقی قزاقستان.

۴. گسترش همکاری های اقتصادی و تامین امنیت انرژی (۲۰۰۹-۲۰۱۸) تبادل اطلاعات و ایجاد زیر ساخت های مناسب برای حمل و نقل امور گمرکی در نقاط مرزی، گسترش ظرفیت حمل و نقل منطقه، دسترسی به بازارهای جهانی، توسعه زیر ساخت های اجتماعی و معرفی فناوری.

۵. تاکید بر صلح و امنیت منطقه ای و بین المللی و امنیت اطلاعات (۲۰۱۹ به بعد) موضوع هایی هم چون توسعه، اینترنت و امنیت اطلاعات، حمل و نقل و تدارکات.

(عطایی و زنگنه ۱۵۱-۱۳۹۹:۱۵۳)

۶- رویکردهای مختلف به سازمان همکاری شانگهای در زمینه حل و فصل اختلافات بین اعضا روسیه و چین را باید موتور محرک "پیمان شانگهای" نامید. موجودیت و بقای پیمان، در دست این دو کشور است. در دهه اخیر مناسبات دو جانبه این دو گسترش یافته و آنها در زمینه مسائل تجاری و نظامی، گفت و گوهای مستمری با یکدیگر داشته اند. امضای پیمان دوستی، همکاری و حسن همجواری در ژوئن ۲۰۰۱، نخستین پیمان میان آن دو از آغاز جنگ سرد تا کنون بود. برخی پروژه های تحقیقاتی نظامی مانند مقابله با تهدید جنگنده آمریکایی "استیلث فایتر" که از دید رادار مخفی است، توسط محققان دنبال می شود. علاوه بر آن سازمان یک گروه بندی سیاسی - امنیتی است که ابعاد تجاری و اقتصادی نیز به موازات آن مورد توجه اعضای اصلی قرار دارد. بسیاری از تحلیل گران آن را یک نهاد روسی - چینی تلقی می کنند که با جذب کشورهای آسیای مرکزی و تقویت تعاملات سیاسی - امنیتی با آنها، هدف های مهم مقابله با افراط گرایی، جدایی طلبی، تروریسم و مقابله با روندهای یک جانبه گرایانه سیاسی - امنیتی آمریکا در منطقه را پیگیری می کند؛ در اصل در درون سازمان می توان به درک روشنی از سیاست های امنیتی - راهبردی متعامل چین و روسیه رسید. در واقع این سازمان محل تلاقی مواضع راهبردی - سیاسی چین و روسیه است.

در درون سازمان چین خواستار امنیت، منابع انرژی و بازار است و روسیه در پی تقویت هر چه بیشتر نفوذ سنتی خود در محیط امنیتی پیرامونی خود است. دولت های چهار گانه آسیای مرکزی عضو سازمان، نگران انقلاب های رنگی و تحولات ناشی از رهیافت " جنگ نرم " آمریکا و ائتلاف غرب هستند. درون سازمان یک اجماع نظر راهبردی در محدود سازی جریان های افراط گراییانه در منطقه آسیای مرکزی وجود دارد. با این حال از نظر بسیاری از تحلیل گران سیاسی و روابط بین الملل در همکاری و تعاملات موجود بین اعضا موضوع امنیت فراتر از محورهایی مثل خلع سلاح هسته ای، مسائل مرزی، تروریسم، جدایی طلبی و گروه های افراطی مذهبی به وجود آمده از حرکت های گروه فراملی القاعده است. (حسینی و بزرگی، ۱۳۸۸: ۲۵)

برداشت تحلیل گران مختلف از سازمان همکاری شانگهای نیز از یک سازمان امنیتی تا یک بلوک اقتصادی منطقه ای، یک ائتلاف ضد تروریسم یا حتی یک اتحاد ضد همزونی آمریکا به رهبری روسیه و چین را در بر می گیرد (Turner, ۲۰۰۵). تحلیل گران غربی این پیمان را از همان شروع تاسیس ابزار دست روسیه و چین ارزیابی کردند. به کمک این ابزار به تدریج مناسبات نظامی و امنیتی کشورهای منطقه با روسیه تحکیم و گسترش می یابد و یک سیاست هماهنگ در مقابله با جنبش های اسلام گرا به کار گرفته می شود. با توجه به ابعاد جغرافیایی، قدرت اقتصادی و توان نظامی چین و روسیه، تسلط آنها بر این پیمان طبیعی به نظر می رسد. پیوستن کشورهای چینی و هند و ایران به این پیمان می تواند ظهور قطب های جدید قدرت در جهان و تشدید تضادهای بین المللی را شتاب دهد. اگر شانگهای مسیر یک اتحادیه جدید سرمایه داری را در پیش گیرد، بلوک شرق جدیدی شکل می گیرد. این امر نیز در جای خود توازن قدرت جهانی را به نفع اتحادیه اروپا تغییر می دهد. با این حال این یک حقیقت است که سازمان شانگهای بدون دستیابی به تکنولوژی کشورهای چینی و آلمان، شانس برای ابراز وجود در جایگاه یک قطب ندارد. البته این سازمان از نظر سیاسی - نظامی می تواند نقش ژئوپلیتیک مهمی در تحولات جهانی ایفا کند. هم اینک این سازمان به سدی در مقابل آمریکا و نفوذ غرب در منطقه تبدیل شده است؛ از سوی دیگر تحولات کنونی بر اهمیت همکاری کشورها با یکدیگر برای مقابله با تهدیدات نختلف که بسیاری از آن ها ماهیتی بین المللی یافته اند، افزوده است.

۷- اهداف و انگیزه های سازمان همکاری شانگهای در جهت حل و فصل اختلافات بین اعضا

۷-۱ منافع امنیتی - سیاسی: با تمرکز بر ابعاد مختلف امنیت، متوجه می شویم که سازمان همکاری شانگهای یک سازمان امنیتی است (Kucuk, ۲۰۰۹, p. ۱۱) در واقع امنیت اصلی ترین و حیاتی ترین منافع است که سازمان شانگهای برای جمهوری های آسیای مرکزی به ارمغان می آورد. وجود ساز و کارهای امنیتی در این سازمان قابل ملاحظه است. جمهوری های آسیای مرکزی با طیفی از تهدیدهای نظامی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی روبه رو هستند. (Safiulli, ۲۰۱۱, p. ۴۴) یکی از

تحلیل‌ها درباره سازمان همکاری شانگهای این است که هدف اصلی سازمان و دلیل اصلی شکل‌گیری و تکامل آن ایجاد ساختاری برای همکاری منطقه‌ای در مقابله با تروریسم در منطقه آسیای مرکزی است. یکی از مهم‌ترین اهمیت‌های سازمان همکاری شانگهای، موفقیت آن در حل مسائل مرزی میان کشورهای همسایه با کشور چین در آسیای مرکزی بوده است؛ این اقدام سبب ایجاد آرامش در امتداد مرزهای این جمهوری‌ها و کاهش تنش‌هایی شد که می‌توانست به یکی از بزرگترین مشکلات این کشورها تبدیل شود. در موردی دیگر سازمان توانسته است برخی از نگرانی‌های کشورهای عضو را از حضور نیروهای بیگانه در داخل برخی از کشورها کاهش دهد. برای نمونه در بیانیه نشست ۲۰۰۶ سازمان همکاری شانگهای آمده است که اعضای سازمان سرزمین خود را در جهت به خطر انداختن حاکمیت، امنیت یا تمامیت ارضی دیگر اعضا به کار نمی‌برند و به سازمان‌ها یا دیگر گروه‌هایی که حضور آنها منافع دیگر اعضا را به خطر بیندازد اجازه فعالیت نمی‌دهند. (یزدانی و همتی گل سفیدی، ۱۳۸۷: ۵۹)

۲-۷ منافع و عملکرد اقتصادی: به صورت کلی، همکاری‌های اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای در دو زمینه تجارت و انرژی است. (Kucuk, 2009, p. 47) چارچوب توافق نامه همکاری اقتصادی کشورهای عضو پیمان نخستین بار در نشست ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۳ تهیه شد و به امضا رسید. در این نشست رئیس دولت چین پیشنهاد کرد که برنامه بلندمدتی برای تشکیل منطقه آزاد تجاری در سازمان تهیه شود. در ضمن وی در این پیشنهاد، چندین راهکار کوتاه مدت برای افزایش سطح بازرگانی در میان کشورهای عضو ارائه کرد. یک سال پس از این پیشنهاد در ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۴، سندی شامل یکصد برنامه مشخص برای افزایش سطح بازرگانی میان کشورهای عضو به امضا رسید. در نشست ۲۵ اکتبر ۲۰۰۵ در مسکو، دبیر کل سازمان اعلام کرد که طرح‌های مشترک سازمان در زمینه انرژی اولویت بالایی دارند. این طرح‌ها شامل کشف، استخراج و بهره‌برداری از حوزه‌های نفت و گاز و استفاده مشترک اعضا از منابع آب شیرین است. ساده‌ترین شاخصی که می‌توان به عنوان معیاری برای امکان‌سنجی ترکیب گروهی از کشورها مورد استفاده قرار داد، تولید ناخالص ملی کشورها است. وقتی کشورها از نظر تولید ناخالص ملی به هم نزدیک‌تر باشند، امکان تجارت بین آن‌ها افزایش می‌یابد. در این میان، چین هم از نظر اقتصاد و هم از نظر رشد اقتصادی رکورد داشته است. بعد از چین، روسیه و هند نیز، کارنامه درخشانی را ارائه کرده‌اند. (بزرگی و حسینی، ۱۳۸۹: صص ۱۳-۱۵)

۳-۷ انرژی: سازمان همکاری شانگهای منابع عظیمی انرژی دارد. این سازمان یک چهارم جمعیت جهان، کنترل ۳۳ درصد نفت، ۵۵ درصد گاز طبیعی و ۳۵ درصد زغال سنگ جهان را در اختیار دارد. در اینجا بزرگ‌ترین تولیدکنندگان انرژی در کنار بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان انرژی جهان قرار دارند. (کوزه‌گر کالچی، ۱۳۸۸: ۸۲)

۴-۷ امکانات و همکاری‌های نظامی: سه کشور چین، روسیه و هند به ترتیب بعد از آمریکا بزرگ‌ترین

قدرت نظامی در دنیا را دارند. این کشورها سهم زیادی هم در تجارت تسلیحات به عهده دارند و ایران و قزاقستان از ظرفیت هسته ای صلح آمیز برخوردارند. دو عضو این سازمان جزو پنج کشور هسته ای دنیا (آمریکا، روسیه، انگلیس، فرانسه و چین) هستند. در زمینه اقدام های فضایی هند، چین، روسیه و قزاقستان جایگاه معتبری در جهان دارند. دو عضو سازمان، حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل متحد دارند. (نقیب زاده، ۱۵۰:۱۳۸۸)

انجام عملیات نظامی مشترک یکی دیگر از فعالیت های سازمان همکاری شانگهای است. در اوت ۲۰۰۵ اعضای شانگهای بزرگترین و گسترده ترین عملیات نظامی مشترک را با نام عملیات "مشترک المنافع" اجرا کردند. در سال ۲۰۰۶ وزرای دفاع اعضای سازمان، عملیات نظامی مشترک دیگری را برای تابستان ۲۰۰۷ برنامه ریزی کردند که این عملیات در روسیه اجرا شد. در سال های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ در زمان تنش های های فزاینده میان آمریکا و ایران بر سر مسائل هسته ای به این تصور که آمریکا قصد عملیات نظامی علیه ایران دارد، تصمیم به اجرای عملیات نظامی دیگری گرفته شد. (کولائی و مرادی، ۱۴۷:۱۳۸۷) بنابراین بر مبنای نظریه موازنه قوا انجام عملیات نظامی سازمان شانگهای در واقع می تواند به عنوان واکنشی در برابر سیاست خارجی آمریکا در منطقه مورد توجه قرار گیرد. (شفیعی و کمائی زاده، ۶۲:۱۳۸۹)

نتیجه گیری:

سازمان همکاری شانگهای یک میدان مهم برای حل و فصل اختلافات منطقه ای و تقویت همکاری ها محسوب می شود و به نوبه خود می تواند راه حل هایی در زمینه امنیت، سیاست و اقتصاد ارائه دهد. علاوه بر این، گسترش همکاری بین کشورهای منطقه، مکانیزم های منطقه ای را تقویت خواهد کرد. شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات عبارت عامی است که به روش های حل و فصل اختلافات به صورت دوستانه و خارج از دادگاه اشاره دارد؛ در این شیوه طرفین اختلاف به جای توسل به دادگاه ها، دعوای خود را به کمک ثالث یا روشی که خود مناسب می دانند فیصله می دهند. ماده (۲۴) اساسنامه سازمان همکاری شانگهای از مهم ترین مواردی است که برخی منتقدان با استناد به این ماده، خواستار بررسی دقیق تر اسناد پیوست به سازمان همکاری شانگهای هستند؛ در این ماده تصریح شده است که اعضا نمی توانند هیچ گونه حق شرطی را نسبت به منشور، اهداف و مأموریت سازمان داشته باشند. سازوکار کامل معاهده، تضمین مهمی برای ثبات جامعه بین المللی و سازمان های بین المللی است. چنان که اشاره شد، اعضای سازمان شانگهای حداکثر تلاش خود را به منظور تامین ساختارهای شفاف، یکپارچه و منسجم حل و فصل اختلافات در این سازمان معمول داشته اند. با این حال، اعضای سازمان تاکنون تقریباً اختلافی را به مکانیسم های مزبور ارجاع نداده اند. بخش قابل توجهی از این موفقیت را می توان ناشی از بهره مندی سازمان مذکور از زیرساخت های یکپارچه ای دانست که اعضای آن از بدو تاسیس، مرحله به مرحله اقدام

به طراحی و اجرای آنها کردند. بررسی دلایل این امر، خارج از حیطه مقاله حاضر است، اما پیش بینی چنین زیر ساخت حقوقی می تواند در تامین ثبات و انسجام سازمان شانگهای به هنگام بروز اختلاف میان اعضا، نقش مهمی ایفا نماید. پیگیری مصوبات سازمان همکاری شانگهای در دو لایه اجرایی و قانونگذاری، پشتوانه جامعه جهانی از برنامه های این سازمان را افزایش و به شفاف سازی برنامه های آن کمک می کند، که تأثیر بالایی بر تحقق اهداف سند تأسیس این سازمان بر جا می گذارد. پیمان شانگهای در بحث حل و فصل اختلاف و با تفکیک انواع اختلافات برای رسیدگی به هر کدام مبادرت به استفاده از مدل هایی نموده است که از پیش در سایر سازمانها و یا ترتیبات بین المللی به گونه ای موفق آزموده شده اند. بهره گیری از این رویکردها می تواند زیرساخت هایی را در سازمان همکاری شانگهای فراهم نماید که با توجه به نقش محوری کشورهای عضو این سازمان در نظام بین الملل، مذاکره کنندگان و مسئولان دولتی عضو می توانند با اتخاذ رویکردهای مذکور، ابتکار عمل، طراحی نظامی منسجم و کارآمد را به منظور حل و فصل اختلافات و نظارت بر اجرای تصمیمات در این سازمان به دست گیرند و اتحادیه را حمایت نمایند. اگرچه بخش مهمی از ناکامی های پیمان شانگهای در دستیابی به اهداف خود ناشی از تضاد منافع و اختلافات سیاسی اعضا از یک سو و عدم توازن در سطوح توسعه یافتگی اقتصادی و تجاری ایشان از سوی دیگر است، در بخش موافقت نامه جامع سرمایه گذاری های کشورهای عضو پیمان شانگهای که به حل و فصل اختلافات اختصاص یافته است، به موجب مقررات این بخش سرمایه گذاران کشورهای عضو در قلمرو دیگر اعضا می توانند در خصوص ضرر و زیان های وارده علیه سرمایه گذاری خود که ناشی از نقض تعهدات مندرج در موافقتنامه باشد، علیه کشور عضو سرمایه پذیر اقامه دعوا کند؛ البته بایستی توجه داشت که نقض هر تعهدی که در موافقتنامه قید شده و منجر به ورود ضرر و زیان به سرمایه گذار می شود نمی تواند گزینه داوری را در اختیار سرمایه گذار قرار دهد؛ بدین معنی که آن دسته از تعهداتی که سرمایه گذار می تواند در نتیجه نقض آنها و متعاقباً ایراد خسارت به وی در نتیجه نقض مزبور به داوری علیه کشور سرمایه پذیر رجوع کند در خود موافقتنامه احسا شده اند. تعهدات ناظر به اصل رفتار ملی، عدم دخالت موثر در مناصب ارشد مدیریتی سرمایه گذار، حمایت و رفتار منصفانه با سرمایه گذار، پرداخت غرامت در موارد ناآرامی داخلی، انتقال سرمایه و مصادره موارد انحصاری در این خصوص تلقی می شوند. روش های جایگزین حل و فصل اختلافات شامل سازش، مذاکره، میانجی گری، کارشناسی، داوری، کدخدانمشی و روش های ترکیبی از مهم ترین این شیوه ها می باشد. این سازوکارها الزامی نیستند تا جایی که طرفین قرارداد بر یکی از این روش ها توافق کنند و آن را به عنوان یک روش جایگزین الزام آور در روابط خود بپذیرند. به عنوان مثال دو طرف توافق کنند که یک کارشناس یا هیئت کارشناسی موضوع اختلاف را بررسی کنند و بپذیرند که نظر کارشناس برای هر دو الزام آور باشد. این مکانیسم حل و فصل اختلاف نیز با مراحل مشورت و مذاکره آغاز می شود و طرفین موظفند موضوع را ابتدا از طریق گفتگو و دیپلماسی فعال

خود حل و فصل نمایند؛ با این حال چنانچه طرفین نتوانند بعد از دریافت درخواست مشورت در مورد مسئله مطروحه به توافق برسند، سرمایه‌گذار قادر خواهد بود اختلاف را به انتخاب خود به یکی از موارد ذیل ارجاع دهد: ۱- دادگاه‌ها یا محاکم اداری کشور طرف اختلاف، به شرط آنکه دادگاه‌ها و یا محاکم مزبور صالح به رسیدگی به چنین اختلافی باشند ۲- داوری به موجب قواعد داوری مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری ۳- داوری به موجب قواعد تسهیلات اضافی ۴- داوری موردی به موجب قواعد داوری آنسیترال ۵- داوری در مرکز داوری منطقه‌ای یا هر یک از دیگر مراکز داوری در منطقه شانگهای ۶- داوری در هر مرکز داوری به جز دادگاه‌ها و محاکم اداری کشور طرف اختلاف و رجوع به سایر شیوه‌های فوق که همگی داوری هستند و موکول به رعایت شروطی شده است که به موجب موافقت‌نامه جامع شانگهای مشمول مرور زمان خواهد بود و در موافقت‌نامه احساء شده اند که در صورت رعایت آنها هیچ یک از اعضا نمی‌توانند از شروع و ادامه فرآیند رسیدگی به نحو یکجانبه جلوگیری نمایند؛ از طرف دیگر اعضا نمی‌توانند امکان ارجاع اختلافات به داوری را موکول به رعایت مقررات و تشریفات قانونی داخلی خود نمایند، این امر یکی از وجوه ممتاز نظام حل و فصل اختلافات در پیمان شانگهای به شمار می‌رود. موافقت‌نامه‌های مزبور اجرای مکانیسم حل و فصل اختلافات بین کشورهای عضو سازمان شانگهای را آنچنان سهل و آسان می‌نماید که بیشتر سرمایه‌گذاران آینده نگر سرمایه خود و تصمیم‌گیری در خصوص سرمایه خود را در چنین کشورهایی قرار خواهند داد. کشورهای غربی با تأسیس مجمع قانونگذاری ناتو، از ظرفیت قانونگذاری کشورهای عضو برای مشروعیت بخشی به مقاصدشان استفاده می‌کنند، ابتکار تأسیس «اتحادیه بین‌المجالس سازمان همکاری شانگهای» توسط ریاست محترم قوه مقننه، توازن راهبردی و دیپلماتیک این سازمان در برابر ناتوی نظامی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی را ارتقا می‌دهد، یکی از اهداف سند تأسیس سازمان همکاری شانگهای، آمادگی در برابر چالش‌های مشترک اعضا در قرن بیست و یکم است، به همین دلیل می‌توان از ظرفیت خرد جمعی اعضا برای مواجهه منطقی و هوشمندانه با ابرچالش‌های اختلافات و مکانیسم حل و فصل آنها استفاده نمود. به طور کلی نتایج نشان می‌دهد که منشاء بروز اختلافات کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای عمدتاً ناشی از تفسیر یا اجرای قراردادهای تجاری و موافقت‌نامه‌های بانکی و مالی، اختلاف ناشی از سلب مالکیت و یا اختلاف ناشی از خدمات بوده که از پیچیدگی‌های زیادی برخوردار است که طرفین اختلاف معمولاً تمایلی به ارجاع اختلاف به دادگاه‌های دولتی و مراجع قضایی ندارند، در نتیجه استفاده از شیوه‌های جایگزین برای حل و فصل اختلافات می‌تواند موثرترین مکانیزم باشد.

منابع:

- بزرگی، وحید و میر عبدالله حسینی، (۱۳۸۹)، "سازمان همکاری‌های شانگهای: تحولات گذشته و چشم انداز آینده، مطالعات اوراسیای مرکزی، سال سوم، شماره ۷، صص ۱-۲۷.
- شفیع، نوذر و یونس کمائی زاده، (۱۳۸۹)، "تبیین روابط چین و آمریکا در برابر سازمان همکاری شانگهای، بر اساس نظریه موازنه قوای نرم"، مطالعات اوراسیای مرکزی، سال سوم، شماره ۷، صص ۵۱-۷۷.
- کوزه گر کالجی، ولی، (۱۳۸۸)، "تاملی بر طرح تشکیل باشگاه انرژی سازمان همکاری شانگهای"، راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۱، صص ۱۰۸-۷۵.
- نقیب زاده، احمد، (۱۳۸۸)، "ایران، کانون چند زیر سیستم منطقه ای"، مطالعات اوراسیای مرکزی، سال دوم، شماره ۵، زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۵۲-۱۳۹.
- یزدانی، عنایت الله و حجت الله همتی گل سفیدی، (۱۳۸۷)، "همکاری و اتحادها در منطقه آسیای مرکزی: نگاه حکومت های منطقه"، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال ۴، شماره ۶۱، صص ۶۸-۴۷.
- صلح چی، محمد علی و هیبت الله نژندی منش، (۱۴۰۱)، "حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی"، سال دهم، شماره ۱۰.
- ظاهری، علیرضا، (۱۳۹۵)، "کتاب راهنمای حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی"، سال هفتم، شماره ۷.

-Cucuk,Zekd Furkan,(۲۰۰۹),"Shanghai Cooperation and It s Role in Chiness Foreign policy Towars Central Asia",The Graduate School of National and Applied Sciences of Middle East Technical University,pp.۱۷۹-۱.

-Safiullin,Askhat,(۲۰۱۰),The Shanghai Cooperation Organisation and Soviet Central Asia,Central European Journal of International Studies(CEJISS),Vol .۴,No.۲,pp.۵۷-۴۱.

-Safiullin Askhat,(۲۰۲۰),The Shanghai Cooperation Organisation and Security in post Soviet Central Asia, Central European Journal of International &Security Stunka,(CEJISS), Vol.۴,No.۲,pp.۵۷-۴۱.

-Alden,C.,Alao,A.,Chun,Z.and Barber,L,(۲۰۱۷),china and Africa:Building

peace Security Cooperation on the Continent.cham.springer.

-Huotari,M.and Gaspers,J.(۲۰۱۷),chinas Emergence as a Global Security Actor; Strategies for Europe,Berlin:MERICS.

-Jiayao.L.(۲۰۱۹).”SCO Important to word peace,Develooment:Chinese official”, china Military, I May,Available at:<http://eng.chinamil.com.cn/view//۰۱/۰۵-۲۰۱۹/content۹۴۹۴۱۷۵-.htm>,Accessed on:I May ۲۰۱۹.

-Sayfiddinova,N.(۲۰۱۷)”Shanghai cooperation Organization and Dynamics of Economic Integration in the far East”,International Journal of Engineering Inventions ۶۳-۵۸:(۶)۶.

-Kocamaz,S.U.(۲۰۱۹),”The Rise of New Powers in world politics:Russia, china and the shanghai cooperation organization”, Uluslararası İlişkiler -۱۲۷.(۶۱)۱۶ ۱۴۱.

-Jackson,S.f.and Lopez, A.M.(۲۰۱۷),”RATS play whack-A-Mole:The shanghai Cooperation Organization and the problem International Meeting of International studies Association, Hong://web.isanet.org/web/conferences/fb۹۲-۴۰۶۹-۳۷Ia۹۶۹-f&cfed ۴b۶.pdf,Accessed on:۸March ۲۰۱۹.

-Turner,Jefferson E.(۲۰۰۵),”Shanghai Cooperation Organization paper Tiger or Regional powerhouse?” Master s Thesis,Naval Postgraduate school,Monterey,California.